

mohla vypadat tak, že vprostřed kulatého koláče stál čokoládový zajíček, někdy obložený sladkostmi, slepičkami, kuřátky, a v okrajích byly napíchané kočičky.

Vyvrcholením snah o ochranu úrody, její požehnání, též kvůli šíření zvěsti o zmrtvýchvstání Krista byla v německých lokalitách v okolí Fulneku, Bílovice, v Děrném, Stachovicích, Bartošovicích, Kujavách, Gerlichově, Kuníně, Šenově, Životicích a českém Lukavci konaná jízda do polí zvaná **Saatreiten**⁴⁹. Lukavecký kronikář ve 20. letech píše, že na vznik objížd'ky měly vliv okolní německé vesnice, proto nemá ani český název, ale přesto se jí říkalo jízda kolem osení, objížd'ka jarní setby a účastníkům se říkalo jezdcí kolem osení, rejtaři nebo rajtaři. Také ona byla pouze mužskou záležitostí. Nerozhodoval při ní věk ani sociální postavení účastníků, ale kvalita a disciplinované chování koně, též dovednost i schopnost ho ovládat a umět dobře na něm jezdit. V Děrném se jí zúčastňovali jen obyvatelé německé národnosti. Přestože objížd'ka všude sleduje stejnou základní osu, vykazuje lokální odlišnosti například v pojmenování účastníků a jejich funkcích. Obsah objížd'ky je následující.

Muzikanti na okrášlených koních a též obřadně oblečení jezdcí s požehnaným křížem většinou i s korouhvemi objížděli katastr obce okruhem kolem pole. Při zpáteční cestě nebo cestě směrem do polí vjížděli do čtyřech vybraných statků. Po velikonočním pozdravu obřadníka, políbení kříže domácími a s dovolením hospodáře předvedli na koních kolový rejový tanec. Následovalo přání božího požehnání, za což byli rejtaři obdarováni. Příjezdem zpět ke kostelu a požehnaním uděleným v něm uzavřeli magický kruh, který chránil jak celý katastr, tak všechny statky. Protože během objížd'ky kříž líbali všichni přihlízející u cesty, požehnání se vztahovalo též na jejich obydlí. Večer nebo v nejbližší dobu jezdcí pořádali v hostinci zábavu. Lokální varianty objížd'ky uvedu na jiném místě.

Selští synové už v postní době zvažovali výběr funkcionářů, nejhezčích koní i těch, kteří na nich pojedou. Více všestranné péče všichni věnovali právě koním, nacvičovali styl jízdy, včetně nejhezčích figur. Doba konání objížd'ky v rámci dne se stavovskými různila. Po obědě ji mívali svobodní z Děrného, Lukavce a jiných lokalit, brzy ráno lukavečtí i děrenští ženatí, svobodní z Šenova.

Jisté lokální rozdíly nacházíme v organizační struktuře. Hlavním organizátorem jízdy v Lukavci byl „krajcfotr“, u svobodných vybíraný z kandidátů ženitby v tom roce a též mu příslušel kůň šiml, protože měl bílé fleky. Bílá barva ve své znakovosti přísluší jen svobodným, neboť znamená svobodu. Zajišťoval koně, jezdcé a sám nesl kříž v čele průvodu, organizoval dokonce i pohoštění v hospodě. V kostele při požehnaní stál jako první. Jeho důležitost vyplývala z poslání, neboť přinášel všem lidem zvěst o věčném vítězství Ježíše Krista nad smrtí – o jeho zmrtvýchvstání. Podle monografie Kuhländchen „Kreuzlevater“ nosil drahocenný kovový kříž ozdobený bílými květinami a stuhami a po velikonočním pozdravení ho nabízel každému z přihlízejících k políbení. „Krajcfotr“ v Lukavci plnil i úkol pokladníka. Když na statku dával kříž k políbení domácím, ti se mu poté odměnili penězi a stejně jako každému alkoholem – „půlkou“. V jiných lokalitách měl povinnost zeptat se

domácích, zda mohou s celým banderiem vjet na dvůr a pronést vinš. Odpověď byla vždy souhlasná. Tak odjel a přivedl je. Byl to i on, který pronášel přání.⁵⁰

Jezdec – případně i jezdcí dva – žádající pro skupinu o povolení vjezdu do statku, se v Děrném nazýval „Vorreiter“, ale v jiných lokalitách nesl označení „Kreissbitter“.⁵¹ Kvůli dotazování hospodáře přijížděl na náspu až ke dveřím domu. Jeho funkce vyžadovala obratnost, neboť musel umět zastavit koně přesně přede dveřmi nebo lidmi. Svou povinnost vykonával v kalupu – do následného místa vyjížděl ještě před ukončením zpěvu ve stávajícím dvoře. Jeho vizáž se stávala předmětem kritiky, proto musel mít vždy upravené sedlo i ozdoby jak na sobě, tak na koni.

Důležitý byl jezdec s praporem. I těch mohlo být více. Některé obce vlastnily svůj prapor, a pokud neměly, vypůjčovaly si kostelní. V Děrném ve třicátých letech 20. století organizoval jízdy za tím účelem vzniklý spolek a ten měl i svůj prapor.

Pořadí funkcionářů v průvodu bylo závazné pro každou lokalitu, ale individuální ve srovnání se sousedními obcemi. V Lukavci jel jako první v pořadí hlavní organizátor – „krajcfotr“, za ním muzikanti a pak ostatní. Monografie Kuhländchen shodně uvádí jako prvního „kreuzlefotra“ s křížem, následně ty, jež nesli prapory, za nimi prosebníka „kreissbittera“, pak muzikanty a ve dvojicích seřazené jezdcé v počtu 15 – 20 párů.

Funkcionáři se od ostatních odlišovali hlavně zdobností. Na rameni rukávu měli věneček – kytičku z kvítí a se stuhami, navíc „Kreuzlevater“ jel na šimlovi. Všichni jezdcí měli salónní oblečení, cylindr, bílou kravatu i rukavičky, na kabátě připevněnou kytičku se stuhou a květy. Jejich příprava byla prestižní záležitostí svobodných děvčat a každá ji věnovala svému milému. Všechno bylo možné koupit v obchodě ve Fulneku, neboť právě v tomto městě se vyráběly stuhy, prýmky, též z povoskovaného plátna kytičky, věnečky a voskové květy.

Středem pozornosti bývali koně, protože bez nich by se objížd'ka nemohla konat. Reprezentovali svého pána a byli jeho pýchou. K okrášení hřívky a ocasu patřily fábory, stuhy s květy, ohlávku zdobily rozety. Svobodní mládenci z Lukavce vplétali do ocasu bílé pentle, ženatí muži barevné. V den konání jízdy se záročila trpělivá trenérská práce toho, kdo jel na koni, protože ho musel naučit mimo jiné jezdeckému rejovému tanci. Pokud si organizátor od jednoho sedláka vypůjčil více koní, musel dbát na to, aby tito koně jeli pohromadě, neboť se znali a „nedělali rutyku“ /Lukavec/. Pro každého hospodáře byla čest, když si organizátoři přišli vypůjčit právě jeho koně.

Jak jsem již uvedla, objížd'ka respektovala lokální pravidla. V Lukavci měli ženatí „rejaři“ sraz v pět hodin ráno u kostela, kde si převzali malý kříž, k čemuž jim vyhrávala muzika. Když projížděli vesnicí, zpívali velikonoční písně bez hudebního doprovodu, muzikanti předehrávali vždy jen další píseň. Ani do polí s jezdcí nesli, čekali na ně. Po objížd'ce polí se „rejaři“ zastavovali v místech, kde na cestě a před domy stáli lidé. Smluveným znamením pro návštěvu statku byla otevřená vrata. Vjeli do dvora a udělali kolo. Domácí políbili nabízený kříž, poté všechny pohostili. Dále se průvod zastavoval u pomníku padlých v první světové válce. Muzika zahrála Te Deum, přičemž jezdcí stáli a „krajcfotr“ jej dal k políbení

každému účastníkovi. Do kostela se vraceli pěšky, neboť koně už odvedli k sedlákům. Při požehnání stáli v takovém pořadí, v jakém jeli. Do hospody na pohoštění jim do pochodu hrála muzika, která vyhrávala i na večerní zábavě konané pro všechny. Organizátoři finančně oceňovali hudební výkon z vybraných peněz. Jízda se konala za každého počasí a jezdcí respektovali i jiná pravidla. Ten, kdo jel poprvé, zaplatil půl litru, koho opustila šikovnost a spadl nebo slezl s koně, platil litr.

Na první pohled bylo možno v Děrném poznat, že brzy ráno konají svou jízdu do polí ženatí muži. Byli civilně oblečení, jen „Kreuzlevater“ na ozdobeném koni měl frak, cylindr, nízké botky, bílou košili s černou vázankou, bílé rukavičky na rukou. V nich držel asi 25 cm vysoký kovový křížek a bílým kapesníčkem ho utíral po každém políbení. Tito jezdcí objížděli jen pole. Do dvorů zajížděli až svobodní, jejichž objíždka se konala po obědě. Všichni byli slavnostně oblečení a měli krásně nazdobené koně. V jejich průvodu jel nejdříve „Kreuzlevater“ s křížkem, za ním „Fahnenträger“ s obřadním děrenským praporem, dva „vorreitři“ a pak ostatní. Jezdcí zamířili nejprve do polí, pak ve třech stacích objížděli dokola třikrát dvůr. Za zpívání a muzikanti za hraní dostávali dvakrát „půlku“ kořalky a cukroví jako například linecké, vanilkové rohlíčky, keksiky. Objíždku zakončili požehnáním v kostele, pak zábavou. Za týden se konala pro účastníky jízdy, ale též pro ostatní věřící mše svatá, na niž přišli svobodní opět ve slavnostním oblečení.

Než banderium v Šenově vyjelo do čtyř selských usedlostí, nejprve navštívilo kmotru praporu, pak faru. Na každém dvoře za zvuku hudby předváděli jezdecký rejový tanec a přihlížejícím dětem házeli cukroví. Odměnou jim byly nejčastěji zapečené klobásy, cukrové pečivo, víno, cigarety. Následovalo poděkování, opět rejový tanec, po němž hudebníci posedali na povozy a přešli na další místo. U pomníku padlých vojinů vzdali čest skloněním praporu, stojem v pozoru a zahráním písně. Když přijeli ke kostelu, odevzdali čeledinům koně a šli uložit kříž a prapor na místo. Zábavu pořádali zpravidla za týden.

Podle autora článku Das Saatreiten im Kuhländchen /poznámka⁵⁰/ se účastníci sešli po obědě na určeném místě. Přišli si k faráři pro požehnání, kříž a prapory. Od zvolna jedoucí skupiny se oddělil nosič kříže, aby se na základě předběžné domluvy obřadně otázal domácích, zda k nim mohou vjet všichni jezdcí a pronést velikonoční přání. Po souhlasu se tak stalo a hospodyně jim za odměnu nabídla koláče a víno. Poté všichni odjížděli, ale poslední pár poděkoval jménem všech. Toto se opakovalo ve třech dvorech. Poté jezdcí objeli katastr vesnice. Obřad se naposledy opakoval na faře. Zatímco pan farář v kostele uděloval požehnání, o koně se starali farští služebníci.

Další variantu nabízí monografie Kuhländchen z roku 1998. Ve 13 hodin duchovní otec po krátkém proslovu jezdcům předal prapor a ozdobený kříž. „Kreuzlevater“ s ním jel k nejbližší skupince přihlížejících a po velikonočním pozdravu ho nabídl k políbení. Rejtaři nejprve objížděli pole, pak až vjížděli do statků tam, kde viděli – na základě předchozí domluvy stejně jako každoročně – otevřená vrata. Předpokladem návštěvy byl rovný, prostorný dvůr a povolení k vjezdu vyřizované „kreisbitterem“. Ten zastavil koně těsně přede dvěma domy

a otázal se hospodáře, zda může přivést ostatní. Pán domu souhlasil a hosta symbolicky pohostil. Následně vjel „Kreuzlevater“ s křížem, dal ho políbit nejprve hospodáři, pak jeho rodině a nakonec služebnictvu. Až poté vjížděli ostatní jezdcí, postavili se do půlkruhu kolem „kreuzlevatera“ a zpívali prosebné písně o požehnání na statek a úrodu. Za to dostávali pohoštění v různých formách. Objíždku končili opět v kostele, kam vcházeli za zvuku slavného Te Deum. U hlavního oltáře stál „Kreuzlevater“ a každému z jezdců dal políbit kříž, načež farář všem udělil požehnání. Na večerní zábavě, organizované pro všechny, byli rejtaři hlavními postavami. Účastníci sledovali vážný důvod, když volili hudbu a zpěv jako součást objíždky. Podle lidových představ tyto prostředky přivolávaly požehnání na jarní osení a odvracely od něj špatné a škodlivé vlivy.

Obřadní objíždka Saatreiten měla více formálních nuancí. Scházejí práce analyzující její genezi a poukazující na případnou souvislost s „Osterreiten“ ve Slezsku⁵² nebo dalšími formami objíždky za Bohem v jiných regionech - i v těch s německým osídlením. Více pozornosti si zaslouží hierarchické vztahy jak mezi obřadníky, tak v hospodářství a rodině – například při líbání kříže, obdobně i jiné znakové prvky obřadu jako oděv, ozdoby.

Doba úsvitu jako vhodný čas pro počátek zmlazovacího, očištného a zdraví přinášejícího rituálu určeného děvčatům ve **Velikonoční pondělí**, nedovolovala spát mladým, svobodným mládencům. Jejich cílem bylo ještě za tmy v posteli překvapit spící svobodná děvčata a tatary, metličkami, jalovcem nebo sladkým dřevem jim našlehat hlavně po nohách /Hodslavice, Hostašovice, jalovcem nebo sladkým dřevem jim našlehat hlavně po nohách /Hodslavice, Hostašovice, okolí Starého Jičína, Bernartic, Jeseníku, Hůrky, na Spálovsku, Odersku, v Děrném, Lukavci/. V ostatních lokalitách používali k magické očiště dívek ještě i vodu ve formě kropení, polévání, stříkání, nejčastěji včelařskými stříkačkami, ale též v podobě „umytí, okupání“ v potoku či pod pumpou. Nehodilo se nechat dívky „ve stare špině“ /Frenštátsko/. Ve Skřipově otřel děvče pěkným ručníkem ten, kdo ji namočil. Podle kritických slov lukaveckého kronikáře přistěhovaní do obce ve 20. letech 20. století s sebou přinesli nový prvek – místo dosud jen sporadicky se objevujícího polévání vodou stříkání dokonce voňavkou /kronika/. Toto noční překvapení nazývali v německých lokalitách „Uffhawe“,⁵³ ale jinak mívalo všude obdobný průběh. Skupinky chlapců odcházely hned po půlnoci z nedělní zábavy,⁵⁴ aby se různými vynalézavými a neobvyklými způsoby mohly dostat k děvčatům a spící je překvapit, nad čímž přimhuřovali oči i jinak přísní rodiče. Vždyť ze situace se dal vyčíst zájem o jejich dceru, oblíbenost mezi hochy, což vedlo k její prestiži vyúsťující v případný sňatek. Celá vesnice se dlouho bavila originálními nápady chlapců.

Všem pondělním návštěvníkům mužského rodu bez rozdílu věku, kteří měli v ruce různě upravené proutky ke šlehání, se říkalo kupači, šmarovači, šmichrustníci, jejich obchůzce kupačka, šmarovačka, šmigrust, šmichrust, velmi sporadicky tatarování. V německých lokalitách užívali názvu „Schmekosten“. Muži a chlapci přicházeli dívky a ženy okupat, ošmarovat, pošmarovat i dvíhat. K tomu měli vymezený čas do poledne, ale v Šenově celý den. Zato v Hostašovicích odpoledne jen „paběrkovali“ – když potkali děvče, které jim dopoledne uniklo. Dopolední šmigrust byl určen ženám všech věkových kategorií. Menší chlapci rádi navštívili

kmotry, tety, babičky, protože věděli, že je čeká větší odměna než u ostatních. Na Spálovsku rodiče nabádali děti, aby nechodily k chudobným, ale jen k větším sedlákům a chalupníkům. Když přišly do jizby, říkaly: „Stávajtě ráno, snídajtě máuo, davajtě červené vajco“.

Obdarování šmigrustníků bylo různé, odstupňované jejich věkem a možnostmi navštívené rodiny. Mladí dostávali vajíčka jak v syrovém stavu, tak vařená, obojí zdobená výše uvedenými technikami, případně jen neokrášlená. Spálovští by považovali za ostudu, kdyby jim hospodyně z nedostatku dala místo vajec například koláč. Obvyklým dárkem bývala perníková srdce. Mužům a dospívající mládeži byla nabídnuta „stamprla, častovaná, počasna, kališek“ ve formě šmigrustové kořalky, likéru, méně i vína, dokonce šťávy z kvašené červené burgyně – krmné řepy /Spálovsko/. Pohoštění tvořil klobásník, plecovník, kterého si „kupač“ ve Štramберку mohl sám ukrojit, kolik chtěl, ze sladkého koláče, cukroví – v Lukavci i sněhové. V Hostašovicích nosili kluci na silné haluzi koš „ohrabečňák“, do něhož kladli špek, syrová i malovaná vejce, ořechy, sušené ovoce, dokonce i peníze. Po šmigrustě se sešli v hospodě, kde se o všechno podělili a pochutnali si na uskvařených vejcích na špeku. K dárkům pro kupače patřily i barevné pentle, uvazované děvčaty na tatar.

Základ obdarování malých chlapců tvořila malovaná vajíčka, od první republiky i čokoládová, včetně figurek, cukroví, bonbóny, sladkosti, koláče. Ty v Bernarticích též nabízeli dospělejším šmigrustníkům a kvůli nim, aby je měli čerstvé, je pekli v noci. K dalším dárkům patřily ořechy, ovoce sušené i čerstvé jako například jablíčka a vzácně pomeranče. Za šťastného se považoval každý, kdo dostal petikorunu nebo jiné peníze.

Všechny dobroty měly místo v sáčku, a když byl plný, majitel si ho odnesl domů k vyložení. Pokud nebylo v kapsách místo, přišel si na své i žaludek. Některé děti si „vyšmigrustované“ dárky vystavovaly do okna na odív ostatním kolemjdoucím /Tisek, Kopřivnice, Frenštát, Starojicko/.

Podobný osud čekal na velikonoční vajíčka. Když pomíneme rozpuštělost, že například v Hodslavicích jimi po sobě házeli opilí chlapeci, tak ta méně pěkná zaháněla okamžitě hlad, nebo se jedla až na svačinu či večeri. Hezky zdobená našla dočasně před sněžením místo v ošatce, v kredenci, na kosnu, za oknem. Nejpěknější byla uschována na památku. Na Spálovsku pro ně měli další estetické využití. Když vajíčko opatrně „vykochali“, skořápky uvázali na nit' a připevnili na dřevěný kříž visící na trámu v jizbě, vznikl lustr a dlouho tvořil ozdobu.⁵⁵

Noc z Velikonoční neděle na pondělí ukrývala kromě šmigrustníků i jiné výtečníky. Když si v Janovicích nedbalý hospodář neschoval své pracovní nářadí, našel ho ráno naházené například v kanále. Obratní chlapeci dokázali rozebrat i žebřinový vůz, po částech ho potichu vynést na střechu a na ní složit. Hospodář měl o zábavu postaráno.⁵⁶

Velikonoční pondělí bylo považováno za svátek a následné **úterý** za poloviční svátek. V okolí Bernartic ten den dopoledne nikdo nehnul ani prstem. Navíc děvčata měla právo šmigrustovat /Šenov, Petřkovice/, vracet „kupačku“ /Štramberg, Frenštátsko/, oplácet totéž, co jim dělali mládenci předchozího dne.⁵⁷ Ve Frenštátě

byla „kupačka“ milostně motivovaná a mohla se uskutečnit pouze se svolením rodičů. Zatímco v Luboměři, Věsce děvčata chodila spíše do sousedství nebo k příbuzným, Štramberačky byly podle zpráv z konce 19. století ráznější: byly horší než chlapi, vylévaly na ně celé putny vody a nejhorší bylo přejít kolem koryta.⁵⁸ Protože se chlapi v Hostašovicích dívkám nedali, vznikaly nerovné boje. Dívky mnohde nebyly za šmigrust vůbec odměňované /Veřovice, Jistebník, Tisek/. Většinou dostávaly totéž co chlapi – likér, kořalku, cukroví, koláč, malovaná vajíčka, plecovník. Lokalit, kde děvčata vracela pondělní „kupačku“, nebylo příliš a nacházely se přibližně v ose Frenštátsko, Příborsko, Petřvald, Albrechtický, Jistebník, Hukovice, Kletné, Tisek, Žilina, Šenov, Slatina, Velké Albrechtice, Jestřabí, ojedinele Starý Jičín, Palačov.

Do velikonoční doby spadají prosebná procesí do polí za ochranu a růst plodin. Slavné a důležité období končí svátkem Sslání Ducha svatého, zvaným Letnice. Protože se nacházejí v blízkosti jiných důležitých a v lidovém prostředí oblíbených svátků, celému období bude následně věnovaná pozornost.

Obyčeje postní a velikonoční doby spolu s náboženským přesvědčením vedly k zajištění a ochraně úrody na poli, v zahradách, ke zvýšené prosperitě dobytka, zabezpečení zdraví lidí. Navazované kontakty mezi mladými lidmi dávaly příslib uzavírání manželství, a tím zachování rodu.

Je patrné, že mnohé obyčejové formy nebo jejich prvky měly paralely známé i v jiných regionech. Pomíneme-li časovou osu, z předkládaných materiálů můžeme jmenovat obyčeje s plošným rozšířením. Patří mezi ně vynášení smrti, svěcení ratolestí, hrkání od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty, svěcení ohně, dřeva, vody, mytí v tekoucí vodě od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty, zastrkávání posvěcených křížků a ratolestí do pole, obdarování kmotřenců kmotry, šlehání děvčat na Velikonoční pondělí.

Následně vzpomínané obyčeje se jeví jako typické pro určité lokality – svěcení palem pro Příborsko, nadílka skrívánka nebo zajička pro výše uvedené vesnice ve Slezsku, „Saatreiten“ pro jmenované německé lokality a český Lukavec, polévání vodou ve většině vesnic kromě těch v okolí Hodslavic, Starého Jičina, Bernartic, Oder, Spálova, Děrného. Zbývající část území s charakteristickou „kupačkou“ do sebe přirozeně a organicky zahrnuje Frenštátsko, přestože je sjezd národopisných pracovníků v Brně v roce 1925 přiřčenil k Valašsku.⁵⁹

K obyčejům se sporadickým výskytem patří vynášení májíčku v Petřkovicích na Květnou neděli, zapichování oharků ze svěceného dřeva do polí ve Věsce a Olbramicích, mytí v potoku na Zelený čtvrtek ve Štramберку, Kopřivnici, na Bílou sobotu v blíže neuváděných německých lokalitách, třesení stromy v Bordovicích, Slatině a Staré Vsi u Bílovce, zapichování křížků a ratolestí do polí na Bílou sobotu v Bernarticích, Děrném. Více zpráv je též potřebných k vyhodnocení řehořské obchůzky. Z těchto jmenovaných obyčejů a také z ostatních, o nichž jsem se v práci zmiňovala, nelze vyčíst kvůli nedostačujícímu množství dalších materiálů, zda náležely do kontaktní etnografické oblasti, například Valašska, Slezska, nebo zda byly rozšířené i v jiných lokalitách okresu Nový Jičín, ale pouze nezaznamenané. Materiály potvrdily, že u sledovaných obyčejů se žádné etnické dělitko neuplatňo-

valo. Národnostně vyhraněný nebyl žádný, s výjimkou „Saatreiten“. Stávající materiály svědčí o tom, že obřadní objížďka byla udržovaná v německých obcích. Existence v českém Lukavci způsobila její zachování a udržení až do současnosti, přestože hlavní nositelé obřadu z okolních německých vesnic se museli vystěhovat.

Krátký zpracováváný časový úsek postních, velikonočních obyčejů a nepřilištná ucelenost materiálů různé informativní hodnoty zatím nedovoluje podrobnější regionální specifikaci obyčejových forem. Přípravovaná práce o letních a zimních obyčejích by mohla napovědět více a pomoci při jejich přesnější regionální klasifikaci.

- ¹ Vachová, Zdena – Laško z pohledu etnografa. Práce a studie Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku, č. 8, 1994, s. 48 – 57; Jeřábek, Richard – Laško, Kravaňsko a Hřebečsko – národopisné oblasti na etnických a kulturních rozhraních. Národopisná revue, 1, 2002, s. 11
- ² Vachová, Zdena – Národopisný profil Novojičínka. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín /dále jen VSONJ/, sv. 26, 1980, s. 28 – 39
- ³ viz též Fišer, Zdeněk – Vzpomínka na Petřkovic v rodinné kronice Josefa Závady. VSONJ, sv. 52 – 53, 2000, s. 96, 99; z Valaška: Jana Dobše Kniha dějin a památností. Vytiskla Osvěta, Společnost s O. R. ve Valašském Meziříčí v červenci 1944, s. 15
- ⁴ Fišer, Zdeněk – c. d., s. 111. ...*Při novomanželském páru bylo zajímavé, že ženich neuměl česky a nevěsta německy, žili však spokojeně a šťastně a brzy si vzájemně porozuměli.*
- ⁵ Tou se zabývá práce Evy Jelínkové s názvem K životnosti lidových obyčejů na Novojičínku. In: Výroční obyčej. Současný stav a proměny. Brno, 1982, s. 272 – 275
- ⁶ podle soukromého pramene pana J. H. /1948/
- ⁷ katalog k etnografické expozici frenštátského muzea – Pánbu, všichni svatí a ti druzí ...2007, s. 14
- ⁸ Horák, Karel – Velikonoční zvyky na Bernartsku. Kravaňsko, roč. IV., č. 8, 1935, s. 125
- ⁹ Pamětní kniha obce Bernartice 1914 – 1948. /Archiv obce Bernartice n. O./ Státní okresní archiv v Novém Jičíně /dále SOANJ/
- ¹⁰ frenštátský farní časopis Svätý Martin, III, č. 1, 1932, s. 8
- ¹¹ viz poznámka ⁵
- ¹² Mík, Rudolf – Staré zvyky a vypravování starých lidí na Spálovsku. Oderské vrchy, /dále jen OV/, II., 1 – 4, 1969, s. 55
- ¹³ viz poznámka ⁶, s. 13
- ¹⁴ Holubová, Marie – Hodslavský rok. In Palackého rodná obec, kronika Hodslavic. Hodslavice, 1948, s. 212; Moravské Kravaňsko. Příbor, 1898, s. 55
- ¹⁵ Mík, Rudolf – Staré zvyky a vypravování starých lidí na Spálovsku. OV, III, 1 – 4, 1970, s. 38
- ¹⁶ Mík, Rudolf – Staré zvyky a ...OV, II, 1 – 4, 1969, s. 54; srov. Václavík, Antonín – Výroční obyčej a lidové umění. Praha, 1959, s. 186
- ¹⁷ například Segetová, J. – Před Velikonocemi a o Velikonocích v Janovicích. Kravaňsko, IV., č. 8, 1934 – 35, dětský koutek, s. 14; Hubálek, Miloš – Vynášení smrti na Starojicku. Kravaňsko, IX, č. 7–8, 1947, s. 95 – 97; Mík, Rudolf – c. d., OV, II., 1 – 4, 1969, s. 54
- ¹⁸ viz poznámka ⁵. Proti vynášení Mafeny ve Slezsku se stavěli učitelé, jak uvádí Vyhřídál, Jan – Čechové v pruském Slezsku. Praha, 1899, s. 35
- ¹⁹ Na základě terénních výzkumů je doloženo ve Frenštátě a okolí, Albrechticích, Žilině, Luboměři, Spálově, Děmněm, Lukavci, Staré Vsi /Bilovec/, Vřesíně

- ¹⁹ Pamětní kniha obce Lukavec 1924 – 1936. SOANJ
- ²⁰ viz poznámka ¹⁵; monografie Kuhländchen unvergessene Heimat /dále jen monografie Kuhländchen/. 1998, s. 192
- ²¹ Pokorný, Ferdinand – Vlastivěda moravská. Příborský okres. Brno, 1917, s. 26; Sevelda, A. – Větřkovice. Kravaňsko, roč. VIII., č. 1, 1938, s. 10; Salichová, Helena – Stařenčina Ioktuše. Ostrava, 1975, s. 99; Těšínsko, 3. díl. Šenov u Ostravy, 2001, s. 79; srov. Václavík, Antonín – Výroční obyčej a ..., s. 205
- ²² Fišer, Zdeněk – c. d., s. 102
- ²³ viz poznámka ⁶, s. 2
- ²⁴ V. F. – Velikonoční zvyky v Šenově. Kravaňsko, roč. III., č. 5 – 6, 1934, s. 91; monografie Kuhländchen, s. 194; Dušek, Vladimír – Velikonoce na vsi. Kravaňsko, roč. III., č. 8, 1934, s. 117
- ²⁵ Zmlazování sladkým dřevem uvádějí: Frolcová, Věra – Velikonoce v české lidové kultuře. Praha, 2001, s. 203, 217; Václavík, Antonín – Výroční obyčej a ..., s. 256; Václavík, Antonín – Luhačovské Zálesí. Luhačovice, 1930, s. 394; Zíbrt, Čeněk – Veselé chvíle v životě lidu českého. Praha, 1950, s. 260, 263, 265; Felix, Jiří – Dějiny a místopis města Frenštátu pod Radhoštěm na Moravě. Frenštát pod Radhoštěm, 1904, s. 169; Fišer, Zdeněk – c. d., s. 102; Tomeš, Josef – Masopustní, jarní a letní obyčej na moravském Valašsku. Strážnice 1972, s. 79.
- Sladké dřevo bylo možno koupit v obchodě. K nám se dovážely dva druhy. Více uvádí: Petr. Jaroslav – Československý slovník zboží. Praha, 1936, s. 439. Kořeny lékořice se prodávaly v obchodech. Ty z dovozu ze Španělska měly křehké kořeny, byly 90 cm dlouhé, jako prst silné, podélně zbrázděné, příčně svaštělé, na povrchu šedohnědé. Ruské zboží bylo identifikováno jako loupané kořeny a jejich výhonky. Kořeny bývaly nerozvětvené, větvenovité, někdy zesílené, asi 1 m dlouhé a 4 cm silné.
- ²⁶ Více Kramolišová, Anna – Kraslice ve sbírkách OVM v Novém Jičíně. VSONJ, 41, 1988, s. 57 – 64
- ²⁷ Viz poznámka ⁷, s. 127
- ²⁸ Jelínková, Eva – Malířka kraslic z Loučky. VSONJ, 23, 1982, s. 25 – 32
- ²⁹ Pavlík, Jarolím, P. – Před šedesáti roky. /Trochu vzpomínek ze Starojicka/. Kravaňsko, roč. II, č. 5, 1933, s. 67
- ³⁰ Viz poznámka ²⁴, Dušek, Vladimír – c. d., s. 115 – 117
- ³¹ Viz poznámka ², Fišer, Zdeněk, c. d., s. 102
- ³² Více viz poznámka ⁶, s. 3
- ³³ Monografie Kuhländchen, s. 194
- ³⁴ Dušek, Vladimír – c. d., s. 115
- ³⁵ Monografie Kuhländchen, s. 194
- ³⁶ Horák, Karel – c. d., s. 126; Pavlík, Jarolím, P. – c. d., s. 67; Fišer, Zdeněk – c. d., s. 102
- ³⁷ Viz poznámka ⁶, s. 2
- ³⁸ Monografie Kuhländchen, s. 194
- ³⁹ Hrčková, Anna – Co se dříve jedlo pod štramberskou Trúbou. Šmíra-Print s.r.o., 2007, s. 7
- ⁴⁰ Srov. Frolcová, Věra – c. d., s. 103
- ⁴¹ Viz poznámka ¹⁵, s. 55; srov. Frolcová, Věra – c. d., s. 129
- ⁴² Viz poznámka ²¹, s. 29
- ⁴³ Monografie Kuhländchen, s. 194
- ⁴⁴ O instituci kmotrovství více: Hrčková, Anna – Prodej sukničky, ucti kmotřičku /v tisku/

- ⁴⁵ Viz poznámka⁵; monografie Kuhländchen, s. 195; Frolcová, Věra – c. d., s. 134
- ⁴⁶ Poznámka²⁴, V. F. – Velikonoční zvyky v Šenově, s. 90
- ⁴⁷ Monografie Kuhländchen, s. 195; o době umístování křížků - viz Václavík, Antonín – Výroční obyčej a ..., s. 209
- ⁴⁸ Viz poznámka⁷, s. 126
- ⁴⁹ Viz poznámka¹³, Moravské Kravaňsko, s. 55; Schulig, Heinrich – Meine Heimat, das Kuhländchen. Jägerndorf, 1908, s. 124 – 128
- ⁵⁰ G. A. Th. – Das Saatreiten im Kuhländchen. Das Kuhländchen, I. Band, 1919, s. 59 – 60
- ⁵¹ Monografie Kuhländchen, s. 195
- ⁵² Srov. Frolcová, Věra – c. d., s. 186 – 187; Večerková, Eva, Tarcalová, Ludmila – Náboženské průvody v kalendářním cyklu svátků a slavností. Na okraj studia. In: Slavnostní průvody. Uherské Hradiště, 1994, s. 33 – 35; Vyhliďal, Jan – c. d., s. 36
- ⁵³ Viz poznámka⁵⁰, s. 197
- ⁵⁴ Hub, Vlad. – O šmigrustě v Hostašovicích. Kravaňsko, roč. VI., č. 7, 1937, dětský koutek, s. 25 – 26
- ⁵⁵ Viz poznámka¹¹, s. 56
- ⁵⁶ Seget'ová, J. – Před Velikonocemi a o Velikonocích v Janovicích. Kravaňsko, IV., č. 8, 1934 – 35, dětský koutek, s. 143; srov. Frolcová, Věra. – c. d., s. 209
- ⁵⁷ Srov. Frolcová, Věra – c. d., s. 211
- ⁵⁸ Viz poznámka⁵
- ⁵⁹ Katalog Krajinská výstava moravskoslezského Pobeskydí. Frenštát pod Radhoštěm, 1934, s. 26

Ditrichštejnovo předbělohorské privilegium pro příborské tkalce s cechovním znakem

Jan Štěpán

Olomoučtí biskupové vcelku programově rozšiřovali práva a svobody svých poddaných na biskupských mensálních statcích a jednou z možností polepšení společenského státu bylo také udělení znaku. V 16. století tak máme doloženo udělení znakových privilegií nejméně sedmi obcím a 23 cechům, zde nejčastěji v rámci „vysazení“ cechu, byť výjimkou nebyla ani samostatná privilegia.¹ Jak je zřejmé, udělení znaku (potažmo pečeti) cechům tedy patřilo k nejvíce využívaným možnostem aplikace práva olomouckých biskupů udělovat znak. Šlo také o případy, kdy byl sice znakový artikl inzerován jako přidělení cechovní pečeti, jednalo se však o udělení znaku, neboť byly vždy uvedeny tinktury a připojeno vyobrazení znaku v privilegii. Samozřejmě máme i doklady, kdy v privilegii stojí jen, že cech smí používat pečeť, jakou doposud užíval, či si ji nechat zhotovit, ale podoba znaku uvedena není, a pak je lze chápat jen jako udělení či potvrzení pečeti.

Výjimkou z tohoto úzu není ani biskupské město Příbor, byť patřilo mezi ta města, která v rámci mensálních statků přece jen stála poněkud v popředí, a to zhruba od poloviny 16. století.² Jeho významné postavení v předbělohorské době v rámci hukvaldského panství, pod které spadalo, dokazuje také to, že při pronájmu biskupských statků v roce 1617 to bylo právě město Příbor, kterému bylo hukvaldské panství pronajato.³ Není to však jediný úspěch, kterého Příbor za biskupa kardinála z Ditrichštejna dosáhnul, ale byla to také privilegia, jež kardinál městu udělil. Výrazné je samozřejmě velké privilegium potvrzující předchozí práva a svobody z roku 1615, ale šlo též o privilegia pro místní cechy. A právě v nich nacházíme biskupem udělené, resp. polepšené znaky, přičemž v případě cechů šlo o znak kloboučníkům (1606) a soukeníkům (1608).⁴ Ditrichštejn, který heraldiky využíval jako výrazného prostředku sebeprezentace, se tak natrvalo zapsal do heraldických památek města Příbora. Ukazuje se však, že také v případě cechu tkalců měl alespoň snahu znak udělit.

Osvětleme si celou situaci blíže. Příbor byl bezesporu proslulým soukenickým městem, ale své místo zde měli také tkalci, byť žili, zdá se, spíše ve stínu soukeníků. Mocek ve své práci např. uvádí, že k tkalcům v Příboře existuje ojedinelá zmínka z roku 1591 a dále doklad z roku 1658, kdy zde působili čtyři tkalci.⁵ Jurok navíc zmiňuje cechovní pečeť s vyrytým letopočtem 1596, artikuly z roku 1720 a dále pořadí cechů v kostelním průvodu z roku 1606, kde jsou tkalci uvedeni na druhém místě.⁶ Toto pořadí ukazuje, že tkalci byli v městě jen minoritním cechem, neboť šli hned za tovaryši a nejsilnější cech soukeníků šel až na konec. Jak však uvádí Kovářová ve své stati téže publikace, zdejší tkalci měli cechovní artikuly již v roce 1659 udělené biskupem Leopoldem Vilémem.⁷ Zdá se, že ale ani to nebyl první pokus udělit tkalcům cechovní privilegium, neboť se dochovaly dva koncepty artikulů ve formě sešitu, připravené jménem biskupa Františka kardinála z Ditrichštejna. Oba koncepty nejsou sice datovány, ale zapadají do pojetí Ditrichštejnových předbělohorských privilegií a zřejmě měly být vydány někdy v době vyhotovení privilegií pro kloboučníky a soukeníky (1606 a 1608).

Oba koncepty privilegia se mírně liší a z heraldického hlediska je na nich samozřejmě nejdůležitější znakový artikul. V prvním případě zní „*Těž svrchu psanému cechu tkadleckému nadáváme, že budou moci a mají míti pečeť svou cechovní, jak jest dole přitlačena v ten způsob podle řemesla jejich.*“. Pečeť je na konceptu skutečně přitlačena pod krytem papíru a jde o cechovní pečeť z roku 1596 (která je ostatně přitlačena i na opisu privilegia biskupa Leopolda Viléma v roce 1659, viz výše).⁸ V případě druhého konceptu, který je však naneštěstí poškozen, takže část textu je nečitelná, čteme „*W[idí] se J.W.K.Mti wedle této[.]matury tomu cechu Erb [..] Pečeť nadati, při vůli [..] J.W.K.Mti zůstává*“.⁹

Je tedy zřejmé, že Ditrichštejn měl snahu udělit tkalcům také znak a ne jen potvrdit pečeť, kterou cech užíval. Jednoznačným dokladem této skutečnosti je fakt, že k tomuto artikulu je červeným pečetním voskem přilepen obdélníkový papír o rozměrech 6,5 x 5 cm a na něm je znak vymalován. Znakem měly být tři zlaté do trojúhelníku postavené tkalcovské člunky v modrém poli, přes ně jsou položené vpravo vinařský nůž s přirozenou čepelí a žlutou střípkou, vlevo červená litera F. Znak se tak blížil podobě znaku frenštátských tkalců, udělenému Ditrichštejnem roku 1606, v němž je však nůž postaven mezi člunky a litera F chybí.¹⁰

V originálu dochovaná znaková privilegia nám samozřejmě vždy nejlépe pomohou posoudit závažný finální moment heraldické praxe, tedy skutečnou podobu znakové miniatury vzešlé z vydavatelovy aktivity. V ostatních případech jsme totiž odkázáni jen na samotný popis znaku či dochované pečeti, které sice postačují k vcelku reálné představě o podobě uděleného znaku, ale nelze posoudit doprovodná vyobrazení ani umělecké ztvárnění vlastních znakových miniatur.¹¹ Na druhou stranu je to právě Ditrichštejn, díky němuž se alespoň trochu posunují naše znalosti o praxi v biskupské kanceláři v udělování znaku. Jak uvádí ve svém článku o znakovém privilegiu pro Vojnův Městec z roku 1607 Müller, rozhodl se v tomto případě Ditrichštejn udělit znak (v kladném slova smyslu) svévolně, tedy bez vlastní žádosti petentů.¹² Zdá se, že i v případě příborských tkalců tomu bylo stejně, neboť každý z konceptů privilegia počítá s jinou variantou – udělení znaku či potvrzení pečeti. Originál privilegia pro Vojnův Městec se však nedochoval a Müllerův článek přináší cenné vyobrazení znaku, které se v kardinálově korespondenci dochovalo v konceptu. Znak je načrtnut olůvkem a perem jsou připsány barvy jednotlivých polí a figur znaku. V případě příborských tkalců by snad již bylo možné hovořit o návrhu znaku, který pak byl následně vymalován do privilegia tak, jak je zřejmé z dochovaných originálů z Ditrichštejnovy produkce.¹³ Zdá se také, že i v případě tohoto návrhu jej zpracoval stejný malíř jako u ostatních Ditrichštejnových předbělohorských privilegií.¹⁴

Jak uvádí Müller, všechna privilegia byla vydána v Kroměříži, takže je pravděpodobné, že šlo o kroměřížského malíře, byť stále nemáme prokázáno, o koho šlo a v jakém vztahu byl k biskupovi. Olomoučtí biskupové v 16. století totiž pro znaková privilegia využívali spíše námezdných malířů pracujících buď v Olomouci či Kroměříži a jak ukazuje privilegium pro hulínské ševce, vydané biskupem Pavlovským 20. srpna 1586, do konečné podoby některých miniatur biskupové

nejspíše nezasahovali.¹⁵ Miniatura v tomto privilegiu totiž působí značně rustikálním dojmem a navíc jsou pod malbou zřejmě linky předkreslující podobu znaku. Zdá se tedy, že v tomto případě biskupská kancelář vydala ševcům privilegium bez znakové miniatury, pouze s náčrtem podoby znaku, a ševci si nechali znak vymalovat u některého levnějšího malíře. Jak je totiž zřejmé, za biskupa Pavlovského došlo k reorganizaci kanceláře a taxa za privilegium s iluminací byla jistě vyšší než v případě holého textu.¹⁶

Ovšem teprve u biskupa kardinála z Ditrichštejna nacházíme v roce 1603 mezi dvorskou čeládkou také malíře, který dostával stravu spolu s dalšími z dvořanského stolu a navíc žejdlík vína.¹⁷ Samozřejmě, že jeho hlavní pracovní náplní zde nebyla práce pro kancelář, ale právě v tomto případě již lze hypoteticky uvažovat o jeho podílu na zhotovování znakových miniatur pro potřeby biskupa. Je samozřejmě těžké stanovit, do jaké míry se Ditrichštejn osobně podílel na zhotovení konceptu náčrtku privilegia – zda znak načrtnul on sám, či udal jen slovní popis a náčrt zhotovil někdo ze zaměstnanců kanceláře. Navržený koncept ale již zhotovil malíř a je možné, že barevný vzor byl zhotoven kvůli vyšší ceně privilegia, kdy si podle něj mohli příjemci privilegií z řad cechů nechat do originálu vymalovat znak sami. V případě příborských tkalců je ovšem možné, že privilegium nebylo vůbec uděleno, jak tomu nasvědčuje skutečnost, že cech i nadále používal pečeť s letopočtem 1596.

¹ Štěpán, Jan: *Heraldická tvorba na dvoře olomouckých biskupů na přelomu renesance a baroka*, SAP 1/2008, s. 31.

² Jurok, Jiří - Kovářová, Stanislava - Loukotka, Lubomír - Urbanec, Jiří - Vlach, Bohumil: *Dějiny města Příbora*, Nový Jičín - Příbor 2002, s. 57-69.

³ ZAOPO, fond AO, kn. č. 124, pag. 33-45. Nově např. Dvořák, Jan: *Správa statků kardinála Dietrichštejna – z centra na periferii*, Mikulovské sympozium XXIX, 2006, Mikulov 2007, s. 225. Jurok-Kovářová-Loukotka-Urbanc-Vlach: c.d. *Dějiny*, s. 83.

⁴ Müller, Karel: *František kardinál z Ditrichštejna a komunální heraldika*, Mikulovské sympozium XXIX, 2006, Mikulov 2007, s. 362-363 (zde černobílá miniatura). Müller, Karel: *Kardinál František z Dietrichštejna v zrcadle heraldických pramenů*, in.: Mlčák, L.(ed.): *Kardinál František z Dietrichštejna (1570-1636). Prelát a politik neklidného věku*, Olomouc 2008, katalog výstavy, s. 63 (barevná miniatura znaku kloboučníků).

⁵ Mocek, Michal: *Příbor 1251-1650*, SOKA Nový Jičín 1992, s. 62, 66.

⁶ Jurok-Kovářová-Loukotka-Urbanc-Vlach: c.d. *Dějiny*, s. 59.

⁷ Jurok-Kovářová-Loukotka-Urbanc-Vlach: c.d. *Dějiny*, s. 92. ZAOPO, fond AO, papírové listiny, sign. E VIII c – 4. Šlo o univerzální kroměřížská cechovní privilegia, která svou pečeti stvrzovala příslušné cechy, v tomto případě tedy na základě privilegia pro kroměřížské tkalce z roku 1657 příborští tkalci.

⁸ Vyobrazení např. Jurok-Kovářová-Loukotka-Urbanc-Vlach: c.d. *Dějiny*, s. 356.

⁹ ZAOPO, fond AO, kart. 491, sign. Temp 130, fol. 229v.

¹⁰ Müller, Karel: c.d. *František kardinál z Ditrichštejna a komunální heraldika*, obr. 11.

¹¹ Štěpán, Jan: c.d. *Heraldická tvorba*, s. 22-24.

¹² Müller, Karel: *Ještě k Ditrichštejnovu znakovému privilegiu pro Vojnův Městec z roku 1607*, Západní Morava XI./2007, s. 162-164.

¹³ Viz poznámka č. 4.

¹⁴ Müller, Karel: c.d. *František kardinál z Ditrichštejna a komunální heraldika*, s. 364.

¹⁵ SOkA Kroměříž, fond B-c 31 Cech ševců Hulín, privilegium Ševcům hulínským na cech a pečeť z 20. 8. 1586

¹⁶ Štěpán, Jan: *Vývoj správy písemností olomouckých biskupů v letech 1579 – 1651*, Archivní časopis roč. 58, 1/2008, s. 19-20.

¹⁷ Štěpán, Jan: c.d. *Heraldická tvorba*, s. 22.

Znak frenštátských tkalců z roku 1606.

Znak příborských tkalců.

Výroba litiny ve frýdlantských železárnách

Petra Sysalová

Začátky intenzivnější výroby litiny a litinových výrobků v českých zemích vycházejí z nástupu vysokých pecí na sklonku 16. a počátkem 17. století. Velkým popudem k rozšíření výroby litiny byla třicetiletá válka. Frýdlantské hutě vyráběly a dodávaly válečný a opevňovací materiál jako dělostřelecké koule, ruční granáty, lopaty, motyky, krompáče, různé spouštěcí mříže, a to jak královské armádě, tak biskupským pevnostem na Mírově a Hukvaldech.¹ O odběr válečného materiálu se zajímal opavský velitel plukovník Verbovský i sám polní maršálek hrabě z Bucheimbu, který odebral několik set kusů koulí a granátů. Ale tento posun k výrobě litiny měl jen lokální a časově úzce vymezený význam. Již koncem třicetileté války výroba litinové produkce prudce poklesla. Lítina, pokud se vůbec vyráběla, byla nejvíce používána pro vlastní potřebu železáren či panství, k němuž hutě patřily. Teprve v druhé polovině 18. století kvůli dlouhotrvajícím válkám se začíná znovu s výrobou litinových výrobků pro potřeby císařské armády (nejvíc děla a munice, dále hmoždíře, kovadliny, kotle, hrnce, rošty, závaží). Velice pomalu se začal projevovat trvanlivější zájem o výrobu litiny. Jedním z důvodů byla snaha snížit spotřebu dřevěného uhlí, kterého bylo potřeba při zkujňování ve vysoké peci. Tento přesun ve výrobě umožnil zvyšovat produkci vysokých pecí.²

České země patřily k předním producentům surového kujného železa a především litiny, kdy připadalo na Moravu a Slezsko 70,29 % veškeré litiny, která byla v habsburské monarchii vyrobena na přelomu 19. a 20. století. V 19. století se projevil v Čechách a na Moravě velký rozmach slévárnictví a zároveň i rozkvět umělecké litiny, která v sobě již spojovala funkci užitkovou a ozdobnou. Mezi široký sortiment výrobků náležely kříže, pomníky, náhrobní plastiky, medaile, plakety, reliéfy a velké množství užitkových a dekorativních předmětů pro domácnost.³ Tato vcelku náročná výroba litiny byla omezena jen na několik málo podniků: např. na Železářny řádu německých rytířů v Ludvíkově u Rýmařova. Tamější slévárna nejvíc proslula v letech 1804 – 1835, kdy produkovala řady medailonů a medailí s portréty členů císařské rodiny, spřízněných knížat či vojevůdců. Dále železářny v Železně – Buchtergsthale, Kleinovské železářny v Sobotíně, Zbirožské, Komárovské, Blanenské železářny a železářny ve Frýdlantu nad Ostravicí. Železářny na Ostravsku – Vítkovické železářny, Třinecké železářny, Moravské drátovny Bohumín byly zařazeny do silných koncernů jako Báňská a hutní společnost nebo Vítkovické horní a hutní těžárstvo a výrobou umělecké nebo jemné litiny se moc nezabývaly. Jemnou litinu odlévaly jen ty slévárny, které vznikly na přelomu 18. a 19. století, kdy pro její liti byly nejpříznivější podmínky.⁴

Umělecká úroveň litiny však silně poklesla v druhé polovině 19. století, a to kvůli rozmachu industrializace, která obrátila pozornost na výrobu či vlastně velkovýrobu litiny technické, hlavně součástí strojů. Moravská umělecká litina v 19. století dosahuje poměrně dobré úrovně, i když má všechny znaky umělecké nenáročnosti. Spolupráce s význačnými umělci byla ojedinělá, a to jen při zakázkách reprezentačního charakteru, jako byl např. portrét majitele slévárny nebo náhrobek

význačné osoby. Většinou byli zaměstnávání sochaři – modeláři ke kopírování uměleckých děl nebo k vytváření jednoduchých, obvykle jen dekorativních doplňků.⁵

Frýdlantské železárny představovaly základní vývojový článek biskupského, resp. arcibiskupského železářského podnikání na hukvaldském panství. K jejich založení došlo pravděpodobně v druhé polovině čtyřicátých let 17. století. Na svou dobu byly poměrně moderně založeným a prosperujícím podnikem. Postupem času se zařadily k významným hutním centrům na Moravě. Základy hutnictví, které byly položeny v této době, se staly východiskem dlouhé tradice výroby železa na Ostravsku. 1. července 1827 byl ředitelem frýdlantských železáren ustanoven František Kleinpeter.⁶ Hutě za jeho působení dosáhly největšího rozmachu ve své historii. Byly zřizovány nové provozy a pořizovány nové stroje. V padesátých letech 19. století byly ve Frýdlantu n. O. a v Čeladné vybudovány dvě kupolové pece a přecházelo se na hromadnou výrobu litinového zboží. Podniky měly vedoucí úlohu ve výrobě železa v celém pobeskydském kraji. Jejich velkou nevýhodou bylo, že stále používaly staré výrobní technologie a jako palivo dřevěného uhlí. Od druhé poloviny 19. století se začaly projevovat počátky krize. Ve třicátých letech 19. století byly založeny nové moderní železárny v nedalekých Vítkovicích. To byl počátek konce frýdlantských železáren. Ty nemohly konkurovat nově vzniklému závodu, který používal nejmodernější výrobní technologie. Frýdlantské železárny se tak začaly orientovat na výrobu litiny a kamen, kterými se proslavily i za hranicemi habsburské monarchie. Od čtyřicátých let 19. století se stále zvyšovala výroba litiny, která byla později hlavním předmětem výroby. Hlavními výrobky byla celolitínová kamna. V letech 1836 – 1837 byla v železárnách uvedena do provozu válcovna plechu, klempírna, hřebíkárna. Slévárna byla znovu přestavěna a nazvána huť Chotkova. Pro její pohon bylo využito nové cylindrové dmychadlo.⁷ Frýdlantští slévači se dělili na tři skupiny. První pracovala „na jámě“ pod „granikem“, což byl jeřáb na ruční pohon. Tam se formovaly a odlévaly zvláště těžké odlitky jako například kotle pro chemickou továrnu v Hrušově. Formování kotle trvalo 6 dnů a byli na něm zaměstnáni 4 slévači. Ke druhé skupině patřili ti slévači, kteří pracovali u vyhrazených stolů (bonků), na kterých měl každý svoji hromadu písku. Třetí skupina, to byli slévači – umělci, kteří formovali a odlévali výhradně uměleckou a složitou práci. Bylo jich málo - 3 až 4 - a byli poměrně dobře placeni. V letech 1870 – 1890 vynikali v tomto oboru hlavně František Uhlář a Antonín Vašek. Další slévači se ve Frýdlantu neudrželi dlouho. Konkurenční slévárny, hlavně ve Vítkovicích, získávaly své nejlepší slévače hlavně z Frýdlantu n. O. přeláčením a lepšími výhodami.⁸

Jak již bylo uvedeno výše, v roce 1842 byly postaveny v železárnách dvě kuplovný a přecházelo se na hromadnou výrobu litinového zboží, a to jak nářadí, tak i komerční litiny. Roku 1845 činila výroba litiny ve frýdlantských železárnách 13 000 centů, produkce pak v roce 1848 klesla na 12 691 centů.⁹

Dle D'Elvertových¹⁰ statistických dat můžeme posoudit výrobní kapacitu frýdlantských železáren v porovnání k celomoravské produkci a výrobě Vítkovických železáren. Tabulka je vyjádřena v centech po 56 kg.

Celková výroba Moravy a Slezska

rok	surové železo	litina	z toho ve Vítkovicích		z toho ve Frýdlantě	
			sur. železo	litina	sur. železo	litina
1840	157,7	78,6	24,7	13,1	12,1	3,1
1841	169,1	67,7	19,7	12,7	23,7	6,7
1842	171,4	57,7	29,1	11,0	28,4	6,6
1843	261,8	69,6	34,3	11,2	39,3	9,1
1844	256,6	75,7	25,7	10,6	70,3	9,5
1845	239,5	115,6	32,0	11,7	61,3	11,1
1846	282,2	123,8	27,2	13,3	69,1	8,7
1847	294,0	148,7	20,0	18,3	74,1	12,0
1848	298,8	133,8	21,3	12,8	84,4	12,3

Velkým odběratelem byla místní Leesova smaltovna. V roce 1830 se ředitel Kleinpeter při návštěvě v závodech v Blansku u Brna seznámil s berlínským chemikem Bedřichem Ferdinandem Leeseem. O rok později vstoupil B. F. Leese do arcibiskupských služeb a pracoval pro frýdlantské železárny jako expert až do roku 1834, kdy se osamostatnil. V tomto roce založil spolu s chemikem Ludvíkem Grimmem z Hlívic na Pstruži v domě č. p. 45 smaltovnu, která se zabývala smaltováním litinového nádobí, které bylo vyráběno ve frýdlantských hutích.¹¹ B. F. Leese se již v arcibiskupských službách pokusil o liti hrnců, rendlíků a kastrolů z litiny. Výrobky se lépe prodávaly, když byly smaltované, proto pozval do Frýdlantu nad Ostravicí L. Grimma, se kterým založil smaltovnu. Syn B. F. Leeseho Ludvík Ferdinand Leese uviděl v roce 1867 na první světové výstavě v Paříži plechové smaltované nádobí. Rozhodl se výrobu plechového smaltovaného nádobí zavést i ve Frýdlantu nad Ostravicí. V roce 1868 založil v městečku smaltovnu. Protože neměl lisy k výrobě plechového nádobí, musel je nakupovat z továren u Vídně. Nakoupené výrobky poté ve své továrně smaltoval. V roce 1896 smaltovnu jako prosperující podnik se stovkou zaměstnanců prodal Richardu Postelbergovi za 50 000 zlatých a zboží ve skladištích za 20 000 zlatých. Nový majitel rozšířil podnik o lisovnu a malírnu. Po smrti R. Postelberga v roce 1926 převzal vedení firmy jeho syn Leopold, který podnik nadále rozšiřoval. Výroba se dělila na tři hlavní oddělení: lisovnu – vyrábělo se zboží, smaltovnu – připravoval se smalt a smaltovalo se zboží, malírnu – smaltované zboží se dekorovalo.¹²

Ve frýdlantských železárnách byla v roce 1873 zavedena výroba litinových kamen, kterými huť zásobovaly nejen celou habsburskou monarchii, ale vyvážely je i do mnoha dalších evropských zemí. V letech 1876 – 1880 byla postavena nová brusárna a zařízena také galvanizovna. Niklovaly se hlavně armatury kamen a dekorativní litinové předměty, takzvané „fainkusy“. V devadesátých letech 19. století dosáhla kapacita výroby litinových kamen přes 30 000 kusů ročně. Roku 1867 jich bylo vyrobeno 862, ale již o dvě desetiletí později (1892) vyrobili ve Frýdlantě n. O. 32 092 kamen různého provedení.¹³

Umělecká litina se ve frýdlantských železárnách začala vyrábět až po roce 1826, kdy byly převzaty zpět do arcibiskupské správy. Charakteristickými výrobky byly litinové kříže, které jsou typické pro podhůří Beskyd. Začaly se rovněž vyrábět ozdobné litinové předměty jako těžítka, plakety, křížky a rozsáhlá produkce pseudohistorických zbraní a zbroje.¹⁴

Inventář železáren z roku 1817¹⁵, pořízený po smrti nájemce J. V. Homolice, neuvádí ještě ani jeden litinový umělecký předmět, ale již inventář z let 1829/1830¹⁶ uvádí 30 litinových kusů. Ze zprávy¹⁷ o frýdlantských železárnách z října 1827, podávané guberniu, se dozvídáme o výrobě jemné a umělecké litiny a výslovně jsou v ní jmenovány pomníky a figury. Umělecká výroba nebyla v počátku oddělena od ostatní výroby litiny, teprve až inventář z let 1831/1832 dokládá samostatnou uměleckou formovnu. Již v následujícím roce udává modely k 75 druhům litinových výrobků. Vyráběla se kamna, svícny, těžítka, krucifixy, dózy, kalamáře, reliéfy náboženského obsahu, pomníky a náhrobní kříže.¹⁸

Železářny neměly v prvních letech výroby umělecké litiny svou sochařskou sílu. Podle vykazovaných výdajů z let 1829 – 1833 na provoz modelovny byli zhotovováním modelů pověřeni formaři z volné ruky: Vincent Novotný, stolař Wohlman, zámečníci Ježek, Schodek, Alamanský a soustružník Sommer.¹⁹ Tyto řemeslnické síly mohly dělat pouze kopie podle předloh a nešlo tedy o nové návrhy. Nejvíce kopirovali výrobky z hlivnických a berlínských sléváren.

Na přelomu 18. a 19. století byly založeny Královské pruské slévárny v Berlíně a železářny v Hlivnicích (Gleiwitz) ve Slezsku. Sousedily kolem sebe nejvýznamnější tehdejší pruské i cizí umělce. Tyto podniky měly velký vliv na frýdlantské slévárny, které jejich výrobky velmi často napodobovaly nebo kopirovaly. Jejich vzory nalezneme skoro u všech dekorativních předmětů – svícnu, kalamářů, kazet, těžítek, náboženských a portrétních plaket, vyráběných v první polovině 19. století. V letech 1835 – 1840 dosahovala výroba drobných uměleckých výrobků vrcholu – asi 750 kusů ročně. Vyráběly se např. svícny, těžítka, kalamáře, krucifixy, žehličky, mísy na ovoce, stojánky na šperky, miniaturní sošky Jana Nepomuckého, vázy, tabákové dózy, medailony.²⁰

Frýdlantské hutě měly široký okruh obchodníků, jimž litinové zboží dodávaly – převážně na Moravě, v přilehlé části Slovenska a na Těšínsku. Od roku 1830 byla frýdlantská drobná umělecká litina dodávána železářům v Ostravě, Hranicích, Novém Jičíně, Hor. Benešově, Prostějově, Opavě, Odřách, Bílovci, Olomouci, Příboře, Frenštátě, Klokočově, dále do Tarnova, Vídně, Vsetína, Frýdku, Místku, Jablunkova, Trenčína, Trnavy, Ostravice, Bílska, Podloze, Krnova. Kromě toho měly frýdlantské železářny stále vlastní sklady v Kroměříži, Olomouci a v Bílsku.²¹

S výrobou galanterií a drobných bytových doplňků souvisela výroba dalších druhů umělecké litiny – portrétních medailů a šperků. Šperky se pravděpodobně ve frýdlantských železárnách vůbec nevyráběly. Rovněž výroba plaket nebyla v železárnách početná, ale po stránce výtvarné jsou nejzávažnějším přínosem frýdlantských sléváren. Portrétní plakety rozdělujeme do dvou skupin – jedny vznikly jako kopie všeobecně rozšířených předloh – např. portréty panovníků (medaile s portrétem císaře Františka I., cara Alexandra, pruského krále Fridricha), současných spisovatelů (Goetheho, Webera, Salzmana a dalších). Daleko cennější jsou však plakety s portrétem majitele slévárny, protože šlo o práci, k jejímuž zhotovení bylo vždy třeba spolupráce sochaře. Odlévání portrétů majitelů sléváren, případně celé jejich rodiny, bylo v této době běžným jevem. Podle společenského významu majitele a jeho finančních možností měl portrét podobu sochy, busty nebo

jen plakety.²² Také majitel frýdlantských železáren olomoucký arcibiskup si nechal ulít svou podobiznu: „Bildnis S. Fürst. Erz. Gnaden Ferdinand Maria“, tedy portrét olomouckého arcibiskupa Ferdinanda Maria hraběte Chotka. Jeden z odlitků Chotkovy plakety se zachoval v Muzeu Beskyd. Arcibiskup je na plaketě portrétován v polopostavě en face, oděný v církevním šatě, sedící, s levou rukou opřenou. Pod portrétem je umístěna tabulka se jménem. Plaketu pro frýdlantské železářny vytvořil hlivnický sochař a modelář Bayerhaus.²³ Modelářův portrét zřejmě vychází z malířské předlohy, svědčí o tom hlavně postoj en face, kterou medailéři téměř nepoužívali. Sousedřovali se takřka výhradně na profil. Plaketa je jako všechny jemnější litinové práce docizelována. Množství odlitých exemplářů nebylo velké a několik málo kusů bylo provedeno luxusně.

Na krátký čas frýdlantská slévárna zaměstnávala i vlastní kvalifikované modelářské síly. Po odchodu formaře Vincence Novotného v roce 1831 nebylo místo obsazeno, až teprve v roce 1834 přišel do Frýdlantu n. O. sochař a modelář Josef Kronberger ze slévárny v Blansku. Věnoval se hlavně sochařským a dekorativním doplňkům náhrobních pomníků, které tvořily význačný díl produkce umělecké litiny. Po jeho odchodu byla spolupráce frýdlantské slévárny se sochaři stále vzácnější. Sériová výroba byla dobře zavedena a náročnějších individuálních zakázek bylo velmi málo. V případě potřeby se slévárny obracely na sochaře z města Hranic, kde se udrželo několik sochařských dílen. Pro frýdlantskou slévárnu pracoval roku 1840 blíže neznámý sochař Hořin, který pro ni zhotovil knížecí erb. Poté spolupracoval v letech 1840 – 1843 s frýdlantskou slévárnou hranický Antonín Piskoř. Zhotovil několik nevýznamných zakázek.²⁴

Monumentální umělecká díla se ve frýdlantských železárnách skoro nevyráběla, výjimku tvoří kříže určené pro městská prostranství a náhrobky. V okolí Frýdlantu n. O. se zachovalo poměrně hodně památek tohoto druhu. Tyto velké kusy se nevykazovaly ve formovně jemné litiny, ale v běžné litině, kde nebyla zavedena specifikace. Ve městě samém stojí u kostela kříž z roku 1832, ve Štramберку rovněž u kostela kříž z roku 1833, v Čeladné u kostela kříž z roku 1834, v Příboře u kostela sv. Valentina kříž z roku 1838, ve Fulneku kříž u starého hřbitova. Z doby kolem roku 1850 – znovu ve Frýdlantu n. O. – stojí kříž u silnice k Čeladné z roku 1863, kříž na hřbitově v Ostravici z roku 1859 a u kostela tamtéž z roku 1889. Skupina raných křížů z let 1832–1838 zahrnuje monumentální kusy vzniklé z téhož modelu: osmiboký sokl je členěn jednoduchým pseudogotickým panelováním a nápisy se jménem donátora a citáty z Pisma v jazyku českém, německém nebo latinském. Jednoduše dekorovaná břevna nesou korpus Ježíše Krista. Náhrobky, náhrobní desky a kříže patřily po celé 19. století k nejpčetnějším výrobkům z umělecké litiny, takže ke konci století určily dodnes patrný ráz našich hřbitovů. Šlo o sériovou výrobu, předlohy byly jednotlivými železárnami přejímány opět zcela bez omezení. V první polovině 19. století byly litinové kříže zhotovovány ve slohu pozdního empíru a střízlivé pseudogotiky, později s historizujícím dekorem.²⁵

Náhrobky se začaly ve frýdlantských železárnách vyrábět ihned od počátku zavedení dílny na uměleckou litinu. Nejstarší zachovaný litinový náhrobek ve frýdlantském okolí pochází z roku 1825. Poměrně početný soubor raných frýdlantských náhrobků se zachoval v Příboře na zrušeném hřbitově u kostela Panny

Marie, ojedinělé kusy z první poloviny 19. století se nacházely na hřbitově ve Frenštátě p. R. či na zrušeném hřbitově sv. Rocha ve Fulneku. Kříže a náhrobky z druhé poloviny 19. století stojí dodnes na všech hřbitovech v okolí Frýdlantu n. O., zvláště na Čeladné, v Ostravici, v Kopřivnici, na kolloredovském hřbitově v Místku, v Příboře, Frenštátě p. R. a jsou stále používány. Nejstarším hřbitovním pomníkem pravděpodobně frýdlantské výroby je náhrobek starosty Antonína Etzela z roku 1825 u kostela P. Marie v Příboře. Odlévání soch nebylo ve frýdlantské slévárně patrně zavedeno.²⁶

Dalším druhem náhrobních monumentů byly litinové desky, vsazované buď do kamenných pomníků, nebo do zdi kostela, v němž byla hrobka zemřelého. O jejich výrobě ve Frýdlantu n. O. svědčí památky samy. K prvním patří deska rodiny Kampfratovy na kostele sv. Trojice v Novém Jičíně, zhotovená brzy po roce 1833. Deska má jednoduchou grafickou úpravu s několika pozdně empírovými ozdobnými doplňky. Deska nad hrobem Josefa Kresty z téhož roku na zrušeném hřbitově v Příboře má ještě jednodušší úpravu. Litinové náhrobní desky mají v historii umělecké litiny odlišné postavení, protože nejsou novým druhem, který vznikl v období průmyslové výroby, podobně jako např. drobná galanterie, plakety, sochy, náhrobní kříže. Náhrobní desky se vymykají sériové výrobě, neboť náhrobní desku bylo možno ulít jen v jediném exempláři.²⁷

Nejrozšířenějším náhrobním monumentem však byly kříže. Železárny ve Frýdlantu n. O. je začaly vyrábět jen podle několika málo modelů, jak prozrazují zachované památky na okolních hřbitovech. Ve třicátých letech 19. století se lily velmi prosté kříže s hladkými břevny, zdobené buď reliéfním kanelováním, nebo jednoduchým prolamováním v gotizujících tvarech (kříž Jiřího Kaluse z roku 1836 na frenštátském hřbitově). Pseudogotické lamelování zdobilo také sokly těchto křížů. K raným typům patří také prostý kříž napodobující svázané větve, přes jejichž křížení bývá přehozen květinový věnec a hladký kříž s rouškou zavěšenou přes ramena. Oba typy jsou dodnes v několika exemplářích zachovány na hřbitově ve Fulneku, v Příboře a v Kopřivnici. Pseudogotické formy se udržovaly po celé 19. století. Kříže a náhrobky byly běžným zbožím, vedle kusů na objednávku se od roku 1833 vyráběly i pro sklad a prodávaly se jako ostatní zboží prostřednictvím obchodníků.²⁸ Ze stavební umělecké litiny se ve frýdlantských železárnách vyráběly mříže, zábradlí, sloupy, erby na fasády apod. Kolem křížů na náměstích a na hřbitovech se zachovalo dost mříží a zábradlí.

Velmi významným odvětvím frýdlantské umělecké litiny byla výroba kamen, která se od sedmdesátých let 19. století stala téměř výhradním předmětem výroby frýdlantských hutí. Modelér Kronberger v letech 1839 – 1837 zhotovil několik ozdob na kamna – rozety, festovy, jaké se v té době běžně zhotovovaly na kamna empírového typu. V roce 1842 zakoupily železárny model litinových kamen od hutního úřadu v Nejdku. Od té doby začíná jejich specializace na litinová kamna. Železárny dokonce poslaly v roce 1845 modely kuchyňských kamen na vídeňskou průmyslovou výstavu.²⁹

Od poloviny 19. století končí ve frýdlantských železárnách výroba ozdobné umělecké litiny, která přestala být žádána. Z litiny se nepřestala slévat hlavně kamna

všeho druhu. Z umělecké litiny se lily jen historické a historizující umělecké předměty a bytové doplňky. Výroba umělecké litiny přetrvávala ve frýdlantských železárnách jen ze setrvačnosti. Zastaralý závod neměl ekonomické možnosti pro rozvoj uměleckopřmyslové produkce. Litina se stávala více a více pouhou materiálovou náhražkou. Zřejmé je to nejvíce z toho, že si litina, s výjimkou křížů, nezachovává svůj původní vzhled a stále častěji byla potahována barevnými smalty.³⁰ Výroba zcela ustala ve dvacátých letech 20. století. Ale to již železárny byly ve vlastnictví akciové společnosti Ferrum, které arcibiskup Bauer frýdlantské hutě pronajal.

¹ Svoboda, K.: Frýdlantské železárny. 60 let místecké spojitelnosti 1871 – 1931, s. 43.

² Hofmann, G.: Výroba litiny v Čechách do poloviny 19. století. Rozpravy NTM, 62, 1974, s. 29.

³ Nosková, N.: Z historie výroby frýdlantské umělecké litiny. Těšínsko, 43, 2000, s. 18.

⁴ Hradil, M.: Výrobní místa litinové plakety na Ostravsku. Folia numismatica, 71, 1986, s. 4.

⁵ Kudělková, A.: Výroba umělecké litiny ve Frýdlantu nad Ostravicí. Slezský sborník, 57, 1959, s. 12.

⁶ Čechová, V.: Hutní správce František Kleinpeter. Studie o Těšínsku, 5, 1977, s. 332.

⁷ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10032, k. 1267. Pozůstalost ol. arcibiskupa Fürstenberga.

⁸ Šmíra, J.: Frýdlantské železárny a slévárny ve starší době. Uhlí, 22, 1943, s. 117.

⁹ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 107. Protokoly o inventuře a pronájmu frýdlantských železáren.

¹⁰ D'Elvert, Ch.: Zur Geschichte des Bergbaues in Mähren und Österreich-Schlesien, sv. 15, s. 435.

¹¹ Bliže - Chylik, J.: Vývoj frýdlantských železáren. Slezský sborník, 50, 1952, s. 215.

¹² Křivanek, A.: Frýdlantská smaltovna a továrna kovového zboží R. Postelberg. Památník krejcarového spolku ve Frýdlantu n. O. 1881 – 1931, s. 16.

¹³ SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv městečka Frýdlant nad Ostravicí, inv. č. 53. Kronika města Frýdlantu n. O.

¹⁴ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond Velkostatek Hukvaldy, inv. č. 3962. Materiály, výkazy a roční bilance frýdlantských železáren.

¹⁵ Kudělková, A.: c. d., s. 16.

¹⁶ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 9842, k. 1255. Pozůstalost po nájemci železáren J. V. Homoláčovi.

¹⁷ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 42. Protokoly inventurní a separační komise po smrti arcibiskupa kardinála Sommerau – Beekh.

¹⁸ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 10029, k. 1267. Zprávy o podnikovém hospodářství.

¹⁹ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 42. Protokoly inventurní a separační komise po smrti arcibiskupa kardinála Sommerau – Beekh.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Hofmann, G.: Výroba litiny v Čechách do poloviny 19. století. Rozpravy NTM, 62, 1974, s. 34.

²² Kudělková, A.: c. d., s. 19.

²³ Tamtéž, s. 20.

²⁴ ZAO Opava, pob. Olomouc, fond ÚŘAS, inv. č. 42. Protokoly inventurní a separační komise po smrti arcibiskupa kardinála Sommerau – Beekh.

²⁵ Tamtéž, bliže Kudělková, A.: c. d., s. 20.

²⁶ Pajurek, V.: Frýdlantská umělecká litina v období secese. Rozpravy NTM, 62, 1974, s. 75.

²⁷ Kudělková, A.: c. d., s. 23.

²⁸ Pajurek, V.: Frýdlantská umělecká litina v období secese. Rozpravy NTM, 62, 1974, s. 77.

²⁹ Kudělková, A.: c. d., s. 24.

³⁰ Nosková, N.: Z historie výroby frýdlantské umělecké litiny. Těšínsko, 43, 2000, s. 19.

³¹ Pajurek, V.: Frýdlantská umělecká litina v období secese. Rozpravy NTM, 62, 1974, s. 77.

140 let od založení městské plynárny v Novém Jičíně (Historie plynárny v letech 1869 až 1914)

Renata Kafková

Tzv. samosprávné období neboli léta 1849 až 1914 bylo dobou, kdy se výrazně proměnila tvář našich měst. Vznikaly továrny, padaly hradby, budovala se moderní infrastruktura, ale i obytné domy, parky, nové budovy úřadů, škol, divadel a spolkových domů. Mnoho obcí tehdy získalo podobu, jejíž hlavní rysy zůstávají nezřídka zachovány dodnes.

Přestavba měst se odehrávala pod taktovkou obecních výborů stojících v čelech obcí, které byly zároveň samostatnými účetními jednotkami. Nejnáročnějšími povinnostmi obecních zastupitelů tedy byly péče o městské finance a zdokonalování infrastruktury. Jejich plnění se podobalo pověstnému tanci mezi vejci, jelikož členové výboru museli na jedné straně vystačit s vlastními finančními zdroji obce „vylepšenými“ půjčkami od bankovních ústavů a příjmy z podnikání, na straně druhé vyhovět dobovým trendům a dát městu moderní tvář.

Obec přitom musela zajistit výstavbu a provoz školských, zdravotnických a dobročinných zařízení a kanalizace, údržbu komunikací a mostů, zabezpečit dodávky dostatek kvalitní pitné vody a plynu, respektive v pozdější době elektřiny, vybudovat síť veřejného osvětlení, pečovat o vznik a údržbu odpočinkových zón a zařízení (parky, koupaliště, hřiště). Postarat se dále o bezpečnost obyvatel i jejich majetku a dopravy ve městě, dohlížet na kvalitu prodáváného zboží, hlavně masa, a jeho správné množství, zaměstnávat městské lékaře a porodní báby, starat se o zlepšení bytových poměrů (nové nájemní domy, regulace ulic), spravovat majetek obce a dohlížet na chod komunálních podniků.

Z hlediska novojičínského městského rozpočtu by se součásti infrastruktury daly rozdělit na ty, které do komunální pokladny přinášely peníze (plynárna, elektrárna, lokální dráha, spojitelná), a ty, jejichž chod obec dotovala, neboť jí nikdy nevrátily vložené investice (vodovod, kanalizace, jatka, hřbitov, nemocnice, školy, dobročinná a kulturní zařízení). Obci tyto instituce sice finance nepřinesly, avšak jejich vybudování a činnost se pozitivně promítly do úrovně vzdělání, kvality zdraví obyvatelstva i prostředí ve městě, bezpečnostní situace a způsobu trávení volného času. Navíc čím pestřejší a širší byla jejich škála, tím větší prestiží se lokalita těšila. Pro daňové plátce, kteří budování infrastruktury financovali, to však byla jen pramalá útěcha.

Zpočátku o všech záležitostech rozhodoval sám obecní výbor, ovšem postupem času musel v těchto věcech spolupracovat s lidmi vzdělanými v daném oboru neboli s lékaři, architekty, právníky, inženýry atd., kteří se na postech městských úředníků stali součástí moderní výkonové správy, jež se plně rozvinula od 80. let 19. století.¹ Plynárnu tak řídil technicky vzdělaný vedoucí, odborného školení pro práci s plynem se dostalo i dalším zaměstnancům.

Novojičínská plynárna byla podnikem jednoznačně ziskovým, do městské kasy z ní každoročně plynuly více než sympatické sumy v řádech desítek tisíc korun. Vysokou míru ziskovosti vykázal i výzkum realizovaný v Německu. Tamnímu trendu odpovídá i forma vlastnictví a proces komunalizace plynáren. Oblasti

plynárností dominovaly u našich západních sousedů obce: v roce 1909 vlastnila 73% plynáren města a zbylých 27% měli soukromníci. Ještě v roce 1895 byl ale tento poměr 57% ku 42%. Značná část plynáren byla totiž založena jako soukromá, smlouva s městem však často umožňovala přechod do vlastnictví obce.² Obdobnou cestou se ubíral i vývoj v Novém Jičíně.

Na podzim 1868 informovala lokální příloha zdejšího časopisu *Die Biene* své čtenáře, že během jednoho roku by měl drážďanský inženýr Wilhelm Otto Hennig na vlastní náklady zřídit ve městě plynárnu.³ Projekt ale nakonec následujícího roku realizoval ing. Friedrich Pippig, majitel strojírenské továrny v pruském Slezsku. Plynárnu vybudoval na vlastní náklady a sloužila k osvětlení města i jako dodavatel plynu pro privátní spotřebitele. Smlouva stanovila, že pokud by jí město chtělo během příštích dvaceti let odkoupit, muselo by počítat s přírůžkou, jež v prvním roce činila 20% z celkové ceny objektu a zařízení a s každým dalším uplynulým rokem o 1% klesala. Tarif pro spotřebitele stanovil cenu plynu vždy za 1 000 kubických stop.⁴

Městské osvětlení vybuďoval rovněž ing. Pippig. Radnice mu na oplátku zaručila, že v příštích 25 letech nepovolí nikomu zřízení další plynárny a že tak neučiní ani sama obec.⁵ V Novém Jičíně sloužil jako palivo pro lampy veřejného osvětlení nejprve olej, roku 1864 převzalo osvětlení do vlastní režie samo město a kvůli stále se zvyšujícím cenám oleje přešlo na petrolej. Tento krok stál novojičínskou pokladnu 159 zlatých, jelikož muselo být pořízeno 23 nových lamp a 26 přizpůsobeno novému palivu.⁶ Za pět let začalo město využívat plyn a petrolejové lampy se staly nepotřebnými, přesto však mělo nové osvětlení ušetřit obci peníze a zvýšit bezpečnost ve městě.

První z celkového počtu 89 plynových lamp zapálil na náměstí starosta JUDr. Adolf Kaul v neděli 10. října 1869. Učinil tak později, než bylo plánováno, ale nakonec se Novojičtí světla před nadcházející zimou dočkali. Každých 1 000 krychlových stop přišlo obec na 3,5 zlatého. Bez povšimnutí nelze přejít slavnostní přípitky. Zatímco starosta pozdvihl číši na „světlo a svododu“ a okresní hejtman Adam von Widmann na „městskou obec“, připil místní kněz na „Německo“.⁷

V červenci 1878 zamítli obecní zastupitelé návrh majitele plynárny Carla Heintzeho (odkdy ji vlastnil a za jakých podmínek ji od ing. Pippiga odkoupil, není známo) na odprodej plynárny městu za 75 000 zlatých.⁸ V listopadu 1879 výbor naplánoval rozšíření městského osvětlení. Větší počet z doposud fungujících lamp měl být v provozu po celou noc, zastupitelé rovněž hodlali vstoupit v jednání s plynárnou ohledně rozšíření potrubí, a tím i možnosti rozšíření osvětlovací sítě.⁹ V srpnu navrhlo zastupitelstvo plynárně změnu ve smlouvě, která měla garantovat sílu světla lamp ne jako deset, ale jako čtrnáct stearinových svící. Obyvatelé města si totiž minulou zimu stěžovali na špatné osvětlení.¹⁰

Otázka převzetí plynárny městem se na jednání výboru znovu objevila v květnu 1890, neboť tehdy uplynulo dvacet let od jejího vybudování a město by jí nyní mohlo odkoupit bez přírůžky. Majitel však žádal 100 000 zlatých, což se zastupitelům zdálo přehnané. Anton Jedek a Johann Lauman navrhli pokračovat v jednání s Heintzem a zároveň vypracovat projekt, který by osvětlil, na kolik by přišla výstavba nové plynárny. Upozornili zároveň, že nová a stará plynárna by si

konkurovaly, výhodnější by tedy byla dohoda s podnikatelem Heintzem. Návrh na vypracování projektu byl přijat poměrem hlasů 15:7.¹¹

V květnu 1891 nabídl zastupitelstvo Heintzemu 75 000 zlatých, ale majitel odpověděl, že v polovině 70. let ho její výstavba stála 75 000 zlatých a od té doby provedl i četná vylepšení, a odmítl požadovanou částku snížit. Zastupitelé mu v dalším dopise napsali, že nová a navíc o polovinu větší plynárna by stála 80 000 zlatých, Heintze však odpověděl, že jeho plynárna není po 21 letech ještě opotřebovaná a nová by město přišla ne na 80 000 zlatých, jak tvrdil výbor, nýbrž na 130 000 zlatých. Korespondence pak na čas ustala a ing. Goth předložil zastupitelstvu plány a rozpočty na novou stavbu.¹²

V červenci téhož roku přijel majitel osobně do Nového Jičína a snažil se obnovit jednání. Obec nabídla 50 000 zlatých a na této sumě rozhovory ztroskotaly, neboť výbor nehodlal ustoupit. Heintze debatu obnovil v prosinci a v únoru následujícího roku zavítal do města znovu a se zastupitelstvem se definitivně dohodl. Cena za odprodej plynárny zůstala na 50 000 zlatých. Prvních 10 000 zlatých měla obec uhradit ihned, zbytek splatit ve formě osmi ročních splátek s úrokem 4,5%.¹³

Krátce po převzetí naplánovali zastupitelé rekonstrukci plynárny v hodnotě téměř 24 500 zlatých, technické práce provedla vídeňská firma *Franz Wanoschek*. Náklady předčily předpoklady výboru, město si tedy vzalo dodatečnou půjčku 6 500 zlatých. Po dobu téměř dvouměsíční rekonstrukce zůstaly dodávky plynu nepřerušeny. Plynárna nyní mohla vyprodukovat až 3 000 m³ plynu za 24 hodin.¹⁴ Město si dokonce mohlo dovolit snížení cen.¹⁵ Od ledna 1898 cena užitkového plynu klesla na 16 haléřů za 1 m³.¹⁶ Na jaře 1907 způsobil nárůst cen uhlí naopak zdražení plynu.¹⁷ Nutnost rozsáhlejších úprav si v roce 1908 vyžádala půjčka 50 000 korun u novojičínské spořitelny.¹⁸

V rozpočtu města se položka „plynárna“ poprvé objevila roku 1893, od počátku přinášela do městské pokladny několikatisícové zisky. I když město zaplatilo koupi a hradilo i rekonstrukce, byla pro něj plynárna podnikem ziskovým.

Tabulka č. 1: *Financování městské plynárny z komunálního rozpočtu v letech 1893–1910*

rok	příjmy v korunách	výdaje v korunách*
1893	69.497	57.669
1895	61.641	41.842
1900	81.557	61.923
1905	114.851	89.042
1910	173.878	135.100

*Poznámka: Výdaje jsou uvedeny včetně splátek půjček.

Od konce 60. let až téměř do první světové války byly ulice a náměstí Nového Jičína osvětlovány za použití plynu, pak jej – v souvislosti s vybudováním elektrárny – nahradila elektrická energie. Sumy za poskytování této služby občanům s výjimkou roku 1885 stále stoupaly. Dělo se tak z důvodu rozšiřování sítě pouličního osvětlení i kvůli instalaci většího počtu celonočních lamp. Na počátku 20. století se rovněž přidružil faktor nárůstu počtu ulic.

K zajímavému poznatku dospěli v této souvislosti vídeňští badatelé Hans Heiss a Hannes Stekl, kteří vybudování plynového osvětlení pokládají za efektní signál

městského pokroku, jenž byl metaforou pro konec temného středověku a počátek období světla. Nové městské elity (průmyslníci a vzdělanostní vrstvy) využívaly světlo k sebeinscenaci jakožto nositelů pokroku.¹⁹ Podobně tomu bylo zajisté i v Novém Jičíně.

Tabulka č. 2: *Výdaje na veřejné osvětlení z komunálního rozpočtu v letech 1880–1910*

rok	výdaje v korunách
1880	4.228
1885	3.552
1890	6.267
1895	9.310
1900	9.588
1905	12.830
1910	16.452

Koncem prvního desetiletí 20. století se v Novém Jičíně začaly objevovat úvahy o vybudování elektrárny, a to především zásluhou starosty ing. Jacquese (Jakoba) Ulricha, který svůj návrh nejprve v březnu 1910 přednesl na veřejné schůzi a teprve po získání dostatečného počtu pozitivních ohlasů veřejnosti vedl další jednání.²⁰

Výbor neopomněl zdůraznit, že v době převzetí a rozsáhlé rekonstrukce plynárny se město správně rozhodlo pro plyn jako zdroj energie. Během 90. let 19. a na počátku 20. století se začala prudce rozvíjet elektrotechnika, proto se nyní obec rozhodla pro variantu elektřina a plyn.²¹ Obavy z úpadku plynárny po zavedení elektřiny rozptýlily materiály poskytnuté městu obecním zastupitelstvem ze Šumperka, které potvrdilo možnost současné prosperity obou závodů a navíc předložilo výsledky „dotazníku“ z roku 1909. Šumperští tehdy obeslali 40 rakouských měst dotazy ohledně fungování plynáren a elektráren. Ve 23 městech pracovaly oba provozy současně a ve 12 z nich přitom žádný nevykazoval ztrátu, ve 3 městech se plynárna dostala do potíží a 8 obcí neodpovědělo. Starosta rovněž upozornil na studii mapující koexistenci plynáren a elektráren v německých městech do 30 000 obyvatel, jež vyslovila jednoznačně pozitivní závěr. Pro vybudování elektrárny hovořil zejména fakt, že novojičínská plynárna i rozvodná síť byly na konci prvního desetiletí 20. století maximálně vytíženy, přičemž se do budoucna očekával nárůst spotřeby. Elektřina by přinesla řešení hrozících energetických potíží a navíc kvalitní osvětlení všude tam, kde použití plynu nebylo z bezpečnostních důvodů možné.²²

Výzkum z německého prostředí ukázal, že elektřina nebyla pro plyn zpočátku, tj. v 80. a 90. letech 19. století, tak silnou konkurentkou, jak by se z dnešního pohledu mohlo zdát. Plyn byl tehdy energií známou, se kterou lidé uměli zacházet. Technologie jeho výroby byla dokonale propracována, a pokud chtěl někdo vybudovat novou plynárnu, stačilo inspirovat se v blízkém okolí. Plynárenství navíc disponovalo celou řadou technických odborníků. Výstavba elektrárny byla naproti tomu tak trochu krokem do neznáma, neboť vědecké poznatky o elektřině se stále upřesňovaly, vyvíjela se i technologie výroby. V roce 1880 nebyla v Německu žádná elektrárna, v roce 1913 mělo možnost využívat elektrickou energii již 75% obyvatelstva. Většina elektráren byla původně soukromých, před koncem 19. století

vlastnila německá města jen 13% elektráren. K jejich komunalizaci docházelo až v pozdějších letech. Tam, kde vedle plynárny vznikla i elektrárna, starší závod nikdy nezkrachoval²³ - stejně jako v Novém Jičíně.

Elektrárna byla v Novém Jičíně zprovozněna krátce před první světovou válkou. Plynárna zůstala, tak jak obecní výbor slíbil, zachována a oba podniky fungovaly souběžně. Během následujících let a desetiletí však význam plynu upadal a dominantním zdrojem energie pro podniky, domácnosti i veřejné osvětlení se postupně stala elektřina.

1. Vögele, Jörg: *Sozialgeschichte städtischer Gesundheitsverhältnisse während der Urbanisierung*. Berlin 2001, s. 22–85.
2. Wessel, Horst A.: *Die Versorgung von Kommunen mit Wasser, Gas und elektrischer Energie von etwa 1850 bis 1914*. In: Wisocky, Josef (Hrsg.): *Kommunalisierung im Spannungsfeld von Regulierung und Deregulierung im 19. und 20. Jahrhundert*. Berlin 1995, s. 65–76.
3. Die Biene, XVIII, Beilage zur Biene č. 28, 1. 10. 1868.
4. Pokud soukromník odebral do 6 milionů kubických stop, zaplatil 4,5 zlatého, od 7 milionů platil 4,25 zlatého, od 9 milionů, 4 zlaté a od 10 milionů 3,5 zlatého. Stejnou sazbu, tedy 3,5 zlatého, platilo i město za veřejné osvětlení.
5. Archiv města Ostravy, fond: Archiv města Moravské Ostravy, střední registratura, kart. č. 180, smlouva obec Nový Jičín s ing. Friedrichem Pippigem ohledně výstavby plynárny ze 6. března 1869.
6. SOKA Nový Jičín, fond: Archiv města Nového Jičína, protokol ze zasedání OZ 16. 10. 1863.
7. Die Biene, XIX, Beilage zur Biene č. 30, 20. 10. 1869.
8. NW, V, č. 28, 13. 7. 1878, protokol ze zasedání OZ 13. 7. 1878.
9. NW, VI, č. 48, 22. 11. 1879, protokol ze zasedání OZ 20. 11. 1879.
10. NW, XI, č. 34, 16. 8. 1884, protokol ze zasedání OZ 12. 8. 1884.
11. DVZ, XVII, č. 52, 28. 6. 1890, protokol ze zasedání OZ 28. 5. 1890.
12. DVZ, XVIII, č. 27, 4. 4. 1891, protokol ze zasedání OZ 15. 4. 1891.
13. DVZ, XIX, č. 19, 5. 3. 1892, protokol ze zasedání OZ 29. 2. 1892.
14. DVZ, XXI, č. 19, 7. 3. 1894, protokol ze zasedání OZ 2. 3. 1894.
15. Soukromí spotřebitelé zaplatili za 1 m³ plynu 12 krejcarů místo dosavadních 12,13 krejcaru, tabáková továrna a městské budovy platily od nynějška 11 krejcarů místo 12,36 krejcaru a plyn užitkový, motorový, na vaření a topení stál 10 krejcarů oproti původním 12,36 krejcaru za 1 m³.
16. *Verwaltungsbericht des Gemeinderathes der Stadt Neutitschein für die Wahlperiode 1897–1900*. Neutitschein 1900, s. 36.
17. Pro soukromníky plyn podražil z 24 na 26 h za 1 m³, pro obecní a erární budovy i tabákovou továrnu z 22 na 24 h a cena užitkového plynu stoupla ze 16 na 19 h za 1 m³.
18. *Verwaltungsbericht des Gemeinderathes der Stadt Neutitschein für die Wahlperiode 1906–1909*. Neutitschein 1909, s. 10.
19. Heiss, Hans – Stekl, Hannes: *Bürgertum und gesellschaftliche Modernisierung in Österreichs Kleinstädten 1850–1914*. In: Zimmermann, Clemens (Hrsg.): *Kleinstadt in der Moderne*. Ostfildern 2003, s. 93.
20. *Städtisches Elektrizitätswerk Neutitschein. Referat des Bürgermeisters Ing. Jakob Ulrich*. Neutitschein 1911, s. 2.
21. *Verwaltungsbericht des Gemeinderathes der Stadt Neutitschein für die Wahlperiode 1909–1912*. Neutitschein 1912, s. 35.
22. *Städtisches Elektrizitätswerk*, s. 4–5.
23. Wessel, Horst A.: *Die Versorgung von Kommunen mit Wasser, Gas und elektrischer Energie von etwa 1850 bis 1914*. In: Wisocky, Josef (Hrsg.): *Kommunalisierung im Spannungsfeld von Regulierung und Deregulierung im 19. und 20. Jahrhundert*. Berlin 1995, s. 77–81.

Co dal Nový Jičín Josefu Koudelákovi?

Tomáš Bouda

A co dal Josef Koudelák Novému Jičínu? Bývalo zvykem na spisovatele Josefa Koudeláka v Novém Jičíně při jeho významných výročích vzpomínat,¹ protože je to město, ve kterém prožil pět let rané dospělosti (1928 - 1933),² pět let znamenajících pro profesní i osobní směřování každého tvořivého člověka po předchozím hledání období ověřování a seberealizace. A protože toto město oslavil v básni – pásmu „Nový Jičín“. Bylo to v roce 1930, vzpomeňme tedy osmdesátého výročí vydání básně zamyšlením nad postavením Nového Jičína v životě a díle spisovatele, na kterého například významný spisovatel Oldřich Šuleř takto vzpomíná: „Ze záložky jedné z jeho knih dívá se na mne široká selská tvář, neústupná, s přemýšlivými očima pod vyklenutým čelem. Takového jsem ho poznal, byť jen při několika málo příležitostech na spisovatelských schůzích: rozložitě nevysoké postavy, i v letech ramenatý, chodíval rozkročenou chůzí, vpravdě jako rolník obcházející pole a obhlížející pátravým pohledem úrodu. A taková je i literární tvorba Josefa Koudeláka, romanopisce hanácké dědiny zejména časů první republiky.“³

Ano, takto bývá literární tvorba J. Koudeláka literárními kritiky hodnocena – romanopisec hanácké dědiny. Nebo také Hané a podhůří Jeseníků.⁴ To ale není nic o Novém Jičínu. Takže hledejme, co je Novému Jičínu věnované, co jím ovlivněné nebo co se edičně k němu váže. Nemusíme zůstat jen u literatury, J. Koudelák byl v Novém Jičíně především učitelem, se vším, co k tomuto povolání patří či spíše patřilo. Nelze začít jiným dílem než básní Nový Jičín.⁵ Je věnována příteli, rovněž spisovateli, Františku Neužilovi, s nímž strávil před jeho odchodem na vojnu první novojičínský rok. Byl to jistě velmi intenzivní společný čas dvou začínajících pedagogů – Koudelák učil v dívčí měšťanské škole, Neužil v chlapecké měšťanské škole⁶ - a literátů, mladých lidí v cizím městě. Neužil přišel o rok dříve a byl J. Koudelákovi i prvním průvodcem a seznamovatelem. Koudelák odloučení přítele dost těžce nesl, jak dokládá dedikace: „Za vším, co šťastnou tvář navštívilo nás, je bolest ztráty napřed již a odloučení.“ Také řada veršů blízkost obou přátel potvrzuje: „Město pod Skalkami – krupějná dvou srdci domovina...Úsměvy v slunci cesta sněží, do kopce ulice Růžičkova běží...Světnička naše v ní... V ní dvoje ruce, Fráňo, se potkaly...rukuje voják, Štěpánko, za ním se pouštějí holubi bílí, Vlasto, Jiřino, Emo, nohy se mně podlomily.“

Básnická skladba Nový Jičín patří k cyklu Koudelákových rozměrných básní, vydaných vesměs bibliofilsky (Rodička milostná, Náš rod),⁸ a je příbuzná zejména s adorací jeho rodiště, a to básní Senička. Nesporná je inspirace Jiřím Wolkerem, poérou Svatý Kopeček – retrospektivní proud básnických obrazů s mnohou enumerací míst a lidí. Nový Jičín s okolím posloužil k obrazotvornosti sycené společnými prožitky s přáteli i umělci. Neužil je spojen s dalším Koudelákovým dílem, vytvořeným a vydaným v Novém Jičíně. Takto on na přítele i vznik společného díla vzpomíná: „Koudelák bral literární tvorbu neobyčejně poctivě a opravdově. Okouzloval mě svou obrazotvorností. Přinášel i prvky náboženské. Stýkali jsme se denně. Přátelství bylo oběma prospěšné. Ani ne za půl roku po setkání jsme vydali